

דף קכא

‘חד אמר מקצתו חישוב עליו, וחד אמר: מקצתו פלטתו חיה ומקצתו פלטתו סכין’ – רש”י מפרש שלא חישוב על כביצה שלמה אלא על מקצת, (וכמו”כ לא פלטתו חיה כשיעור ביצה), הלכך אינו מטמא בפני עצמו אלא בהצטרפותו לשאר הבשר.

ויש להקשות, אם כן מה בין זה לשאר בשר, שכשאינן בו כביצה אינו מטמא בפני עצמו אלא בצירוף, ואם יש בו כביצה – מטמא בפני עצמו.

ולכן יש מפרשים באופן אחר; שהאלל, אם חישוב על מקצתו, מצטרף גם החלק האחר שלא חישוב עליו, עם שאר האוכלין, להשלים לשיעור, (ובפרט כאשר לא חשב על חלק מסוים). וכמו עור ועצמות שאינם טמאים בפני עצמם, אך מצטרפים עם הבשר, כך גם מקצת האלל שלא חישוב עליו, אף כי אינו חשוב בפ”ע, מצטרף עם החלק האחר שחישוב עליו. (עפ”י תורא”ש; תורת חיים (וכתב שם שכן משמע מדברי הרמב”ם – טו”א ד, ד). וע’ גם במובא בחכמת שלמה למהרש”ל – מפרש”י בקלף ישן, ובחזו”א).

‘ע”ב’ (הרובה שיאכל מבהמה קודם שתצא נפשה... וממתין לה עד שתצא נפשה ואוכלו’ – האם גם הנכרי צריך להמתין שתצא נפשה אם לאו – ע’ במובא לעיל לג.

‘אמר אביי: אינה מצלת על הבלועים שבתוכה דהא מטמאה טומאת אוכלין, והרובעה חייב, דהא אינה מטמאה טומאת נבלה’ – התוס’ פירשו שהיא נחשבת כחיה לכל דבריה בודאי ולא מספק, ולכך הרובעה חייב מיתה. אלא שמכל מקום היות והיא מטמאה טומאת אוכלין, לכך אינה חוצצת מפני הטומאה. ומבואר מדבריהם שגם בע”ח חי הריהו בר קבלת טומאה, אם אך חל עליו שם ‘אכל’. (ובתוס’ להלן קכח. ד”ה בהמה) אין נראה כן לכאורה. וצריך עיון.

ואולם בדעת רש”י שכתב ‘אינה מצלת – לחומרא’ (ואין לפרש כוונתו מפני הספק, שאם כן הרובעה לא יתחייב, כמו שהקשו התוס’) יש לפרש, שמצד עיקר הדין כל בעל-חיים אינו מקבל טומאה, אלא שמדרבנן החמירו כאן שלא תחויף בפני הטומאה, היות ונראה כאוכלין. (גליונות קהלות יעקב. והאריך לדון בחקירה זו בספרו על טהרות סי’ מ. וע”ע בזה בקובץ ענינים לעיל עה ושיעורי הגר”ר א, יא. וכעיקר דבריו כבר מבואר בתורא”ש, שלפי רש”י נראה שאם נגע בכלים הבלועים בתוכה ונכנס למקדש – פטור, כי מן הדין היא מצלת על הבלוע בתוכה.

ע”ע על דברי הגמרא ‘אינה מטמאה טומאת נבלות ולא תציל!’ בשו”ת דובב מישרים ח”א קטז, ד).

דף קכב

‘האנקה והכח והלטאה והחומט’ – על זיהויים של שמונה שרצים האמורים בתורה; מובאות השערות והסברים – ראה בהרחבה בספר ‘שיחת חולין’ כאן.

‘דבר תורה עור אדם טהור, ומה טעם אמרו טמא, גזירה שמא יעשה אדם עורות אביו ואמו שטיחין’ – ועתה שגזרו טומאה על העור, לא יבואו לעשות כן – שיש טפשים שאינם חוששים לאיסור וחוששים לטומאה, וכדרך שאמרו (ביומא כג), שקשה עליהם טהרת כלים יותר משפיכות דמים. (עפ”י ראשונים).

וכבר עמדו הראשונים לבאר מדוע נקטו אביו ואמו דוקא, ולא שאר אדם. ונחלקו השיטות אם יש איסור הנאה מעור המת. (ע' בראשונים כאן, בסנהדרין מח. ובנדה נה. ועתוס' זבחים עא. שו"ת הרשב"א ח"א ססה). והרמב"ן מפרש, שאביו ואמו, משום חיבתם, הוא מפשיט העור ומקיימו ושוטחו לפניו כדי לספוד עליהם. ויש בדבר איסור משום הלנת המת מלקוברו, וגם משום בזיון. לכך גזרו עליהם טומאה, כדי שלא יפשיטו עור הקרובים לספוד עליהם, ויבוא לאחר זמן לעשות מהם שטיחים, או הוא או אדם אחר, שאינו מכיר בהם שהם של אדם.

וזו לשון הרדב"ז (בשו"ת, רסב):

'שאלת ממני אודיעך דעתי עלה דאמר עולא בפרק העור והרוטב, דבר תורה עור אדם טהור ומה טעם אמרו טמא, גזירה שמא יעשה אדם עורות אביו ואמו שטיחין. וקשה לי דלא אשכחנא בשום דוכתא דחשו חכמים למלתא דלא שכיחא, ודבר זה אינו מצוי כלל ואפילו עכו"ם היו מרחיקים דבר זה. תשובה: קושיא חזקה היא זו... והנכון אצלי בזה, דעור האדם מועיל לפעולת הכישוף כדתניא בגמרא לגיון העובר ממקום למקום ונכנס לבית – הבית טמא, שאין לך כל לגיון ולגיון שאין לו כמה קרקפלין. ואל תתמה, שהרי קרקפלי של ר' ישמעאל מונח בראשי מלכים. וכתב עלה רש"י ז"ל: קרקפלין – עור ראש אדם מת, וזה למכשפות במלחמה. עד כאן. – הרי לך בהדיא כי עור המת מועיל לעשות בו כישוף להנצל ממכת חרב וכיוצא בזה מכל מה שיהיה העור קרוב לאדם, תהיה פעולתה יותר חזקה, ואין לך קרוב לאדם יותר מאביו ואמו, כי מהם תכונת איבריו. ופעולה זו היתה נמצאת בזמנים קדמונים. והיו אומרים כי אין זה בזיון כל כך כיון שכוונתם לינצל בזכות אבותם ובעורותם. ואותן עורות היו שוטחין אותן בפני הנכנסים והיוצאים, או בפני הבאים כנגדם – לינצל מהם. וכן תמצא היום במעשה הסגולות והשמות, צריך להראות אותם למי שרוצה לינצל ממנו ואז תפעול הסגולה פעולתה. ולכן גזרו טומאה כדי להפריש בני אדם מן המעשה הרע הזה. והשתא ניחא, שלא היו חושבין שיש בזה בזיון אבל מן הטומאה היו נוהרין. וניחא נמי דמשום עור כל אדם אע"ג דאסור בהנאה לא היו גוזרין לפי שאין פעולתו חזקה כדפרישנא, ולא שכיחא...'

ומאן דמתני אסיפא, אבל ארישא – טומאה דאורייתא – וכן פסק הרמב"ם (טומאת מת ג,יא) שעור האדם כבשר, שמטמא מן התורה. ומכל מקום כשעיבדו, ואפילו רק עשה מעשה של תחילת עיבוד (כדלהלן בע"ב) – טהור מן התורה.

ומזה יש לשמוע שהוא הדין לבשר אדם, אם ביטלוהו – נטהר מן התורה. ומכאן דן בשו"ת אגרות משה (יו"ד רלח) להתיר השתלת בשר או עור מן המת בגופו של כהן, ואין לחוש משום טומאת הכהן במגע המת. ואחד הנימוקים להתיר הוא זה, שאין לך ביטול גדול ממעשה ההשתלה בגוף אדם חי, ושוב אין הבשר מטמא. (ע"ש יתר הפרטים).

יתבי ריש לקיש וקמיבעיא ליה... אמר ליה: תיב לקבלי. יתיב ר' זירא... הוה קתני ליה... – היה חוזר שוב על דבריו, לפי שראה שר' זירא לא החשיבו משום ידיעה זו, כדרך שעשה ריש לקיש, שהושיבו לר' ישמעאל בר אבא לפניו ונהג בו הידור, כמו שאמרו על הלומד מחברו דבר אחד, לפיכך דימה שמא לא שמע יפה, וחזר על שמועתו. (עפ"י ריעב"ק)

(ע"ב) 'דאזיל בתר גישתא' – פירוש 'גישתא' – משמוש היד, אם קשה העור אם רך. (הערוך)

ארבעת מילין לגבל ולתפלה... –

'הנה להתפלל בעשרה הוא חיוב מצוה על האדם, ולא רק הדור ומעלה בעלמא, דהא לפרש"י פסחים דף מ"ו וחולין דף קכ"ב מחוייב לילך עד ד' מילין כשהוא לפניו בהולך בדרך, אף שטוב לפניו יותר ללון כאן, וגם מחוייב לחזור לאחוריו עד מיל. ונפסק כן בשו"ע סימן צ' סעיף ט"ו, ומזה מובן שעד מיל מחוייב לילך אף כשהוא בביתו, ומפורש כן בערוך השלחן סעיף כ' ובמ"ב ס"ק נ"ב... עכ"פ כיון שחזינן שצריך לטרוח הרבה מוכרחין לומר שהוא חיוב מצוה על האדם לתפלל בעשרה.

ומה שלא חייבו אף לטרוח טובא, הוא משום דאף במצות עשה דאורייתא איכא שיעורים שלא כבאיסורים שבכל אופן אסור, דלא נחשב אונס לא בהוצאת ממון ולא בטירחא להתיר האיסורין, דהא כשצריך להוציא הרבה ממון הוא אונס לפוטרו מהעשה, לכן גם טירחא היה שייך להחשיב אונס, אך הוא אונס קטן לגבי מצות הרבה, אף באלו שהן רק מדרבנן, ולכן במצוה זו דהצריכו להתפלל בצבור הקלו להחשיב זה לאונס כשהוא הלוך יותר ממיל.

והטעם אולי מכיון שעושה עכ"פ מעשה מצוה דתפלה באותה שעה, הקלו לפוטרו ממצוה זו דבצבור דוקא, אף באונס קטן זה דטירחא, ולא דמי לשאר מצוה אף דרבנן שלא יעשה כלום בענין המצוה כשיתעצל...! (מתוך אגרות משה או"ח ח"ב כז).

וכתב שם שאין להתיר לתלמיד-חכם להתפלל ביחידות מפני שרוצה ללמוד מאוחר בלילה ויקשה לפניו לקום להתפלל בצבור. וצ"ע בלשון תשובת הרא"ש (ד, יא) שמשמע לכאורה שאין בדבר איסור מדינא.

ובספר עמק ברכה (לגרא פומרנצ'יק – 'ברכות ק"ש') כתב שתפילה בצבור אינה ככל שאר חיובי דרבנן, ועל כן נראה שאסור להפסיק בברכות ק"ש לצורך תפילה בצבור, וכן עדיף ק"ש כוותיקין מתפילה בצבור. עכ"ד. (וע"ע באור הלכה נה ד"ה ומצוה; פרי יצחק ח"א ב; יביע אומר ח"א ד, ח ט; ס' הזכרון 'מנחת ירושלים' – עמ' רמד, מהגרא"י ולדינברג). וכן קריאת שמע בתפילין דוחה תפילה בצבור.

וע' בבאור הלכה (רלב ד"ה ואם), שבכל אלו שאמרו 'אם התחילו אין מפסיקין', כגון הסועד בזמן המנחה, אפילו התחיל באיסור – מן הדין אין צריך להפסיק אף אם עי"כ יאלץ להתפלל ביחידות, שלא הטריחוהו חכמים בדיעבד להפסיק מעיסוקו. ובספר 'תפילה כהלכתה' כתב שיש למחות ביד בעלי החנויות שמתפללים ביחידות. ולכאורה לפי דברי הבאור-הלכה הנ"ל אין כאן עבירה, ואין למחות. (ובלא"ה במקום הפסד ממון מותר, אך לא במקום מניעת ריוח. ע' משנ"ב צ סקכ"ט; שבט הלוי ח"ד ז).

וכן זקן שקשה עליו ההליכה לבית הכנסת, וכן מי שתש כחו, הגם שלא נפל למשכב – כתבו הפוסקים (ע' משנ"ב צ סקכ"ט; שו"ת משיב טעם מג) שמותר לו להתפלל ביחידות.

ואולם, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ו כא, ג), שאסור לאדם ללכת לשם תענוג בעלמא, ללא סיבה של פרנסה או רפואה וכדו', למקום שאין בו מנין, שאסור להכניס עצמו למצב שתתבטל מצוה דרבנן. (ועע"ש לו).

ובנידון שדן באגרות-משה, אודות מניעת לימוד עד שעות מאוחרות, היה מקום לדון גם זאת באופנים מסוימים כשאר טירחות הנזכרות, שלא הטריחוהו בהם להתפלל בצבור. וכן יש מקום לדון כאשר מלמד לאחרים – ע' להלן קלג. במה שאמרו על אב"י שלא נשא כפיו משום אונס, ופרש"י שהיה עוסק לתלמידיו בעת שהצבור נאספרים לבית הכנסת. וצ"ע.

דף קכג

'אבל לאחריו אפילו מיל אחד אינו חוזר. רב אחא בר יעקב אמר: ומינה, מיל הוא דאינו חוזר הא פחות ממיל חוזר' – יש מדייקים מכאן לשאר מקומות שנקטו לשון זו 'אפילו...'. – שבדוקא הוא. (ע' תרומת הדשן עד). ואולם אין הדבר מוסכם בין הראשונים – ע' במובא לעיל מז.

א. יש מפרשים בדעת רש"י, שמצד עיקר הדין היא חוצצת על הבלוע בתוכה, והנוגע בכלים הבלועים בה ובכנס למקדש – פטור, אלא שלכתחילה החמירו שלא תחצוץ, כיון שמטמאה טו"א).
ב. בישראל ששחט שני סימנים טהורה, ומפרכסת – יש אומרים שהרובעה פטור. עתוס' לעיל עד: ד"ה למעוטי; חזון איש ריד. וע' רש"ש שתלה שאלה זאת במחלוקת הראשונים).

דפים קכא – קכב (קכד)

קצ. בשר שנשתייר בעור – האם הוא בטל לעור, או נידון כבשר לענין קבלת טומאה, בטומאת אוכלין ובטומאת נבלות?

בשר שפלטתו סכין אצל העור, ואין בו כזית במקום אחד – לסתם מתניתין, אינו נחשב כאכל ואינו מטמא. ואולם אם חישב עליו לאכילה – מטמא טומאת אוכלין.
חישב על מקצתו, או שמקצתו פלטתו היה (כלומר שנידלדל מן הגוף ע"י נשיכת כלב וכדו') ומקצתו פלטתו סכין – אינו מטמא טומאת אוכלין בפני עצמו (כי אין באותו מקצת שחישב או שפלטתו היה, כביצה. רש"י. וי"מ באופן אחר) אבל מצטרף אותו מקצת עם הבשר.
טומאת נבלות – אינו מטמא כלל, שהרי מעיקרו אינו כבשר אלא בטל לעור – כדעת ר' עקיבא. ואפילו כנסו האדם לכמה חצאי זיתים יחדיו. ואין חילוק בזה בין פלטתו היה לפלטתו סכין – אינו מטמא ט' נבלות.

אבל לר' יהודה (ולר' ישמעאל), אם כנסו האדם למקום אחד – דינו כבשר ומקבל טומאה מהתורה. ואם לא כנסו האדם, (אלא ע"י תינוקות וכדו') – בטל לעור. (לרש"י, חילוק זה אמור גם לענין חיוב משום נבלה (וכמו שהסבירו זאת בתורא"ש ובמרומי שדה). והתוס' כתבו שלענין חיוב נבלה אין שום חילוק אם כנסו אם לא, אלא חייבים עליו בכל אופן (תורא"ש) ורק לענין טומאת נבלות קיים חילוק זה. (ואם פלטתו היה – לר' ישמעאל (קכד). בכל אופן אינו בטל לעור, והנושא – נטמא. אבל פלטתו סכין, אם לא כנסו למקום אחד – אינו בטל. עפ"י גמרא להלן קכד. ותוס' שם).
ומבואר מדברי התוס', שגם לרבנן חייבים עליו משום נבלה, הגם שלענין טומאת אוכלין נחשב כעץ.

חזו"א – ריד. ע"ש בהסבר הרב.

פלטתו היה – אפשר שדינו כבשר לטמא טומאת נבלות, אפילו אינו כנוס כולו במקום אחד. עפ"י תוס'. וכן דעת הרמב"ן והר"ן).

יש כזית בשר במקום אחד – אינו בטל לעור, ומטמא טומאת נבלות לכולי עלמא. הלכך הנושא את העור – נטמא. (משנה קכד. ויש חולקים שאין טומאת משא אלא כששני החלקים מחוברים, ע"ש). ישנן דעות (עולא בשם ריו"ח, וכן רבין וכל נחותי – להלן קכד. אך לא אמרו כן בדעת ר' יהודה. תוס' שם) שאם פלטתו סכין, והוא מרודד (= רקוע, דק וקלוש) – הריהו בטל לעור.

דף קכב

קצא. א. אלו עורות מן הבהמות והחיות, מטמאים כמו בשר?

ב. עורות השרצים – האם הם כבשרים?

ג. עור האדם – האם הוא מטמא כבשרו?

ד. עורות המטמאים שהתחילו לעבדם – האם הם עדיין מטמאים?

א. עורות חיות המטמאים כבשר: עור חזיר של ישוב. ר' יהודה אומר: אף עור חזיר הבר, (שסובר שגם הוא רך ונאכל);
 עור חטרת (= דבשת) של גמל הרכה, כלומר שעדיין לא טענה משא. (הגיע זמנה לטעון ולא טענה, לא הגיע זמנה וטענה – 'תיקו');
 עור הראש של עגל הרך – לר' יוחנן, הגדרת 'עגל הרך' – כל זמן שהוא יונק, אפילו אחר שנתו הראשונה. ועולא אומר: דוקא אם הוא בן שנתו ויונק. (כ"ה לפהתוס'). וכמה ראשונים מפרשים שלעולא נשאר הספק, שמא כוונתו תוך שנתו בין יונק בין שאינו יונק. וכתבו שהלכה כר' יוחנן, שהוא רבו של עולא). – זהו לדעת תנא דמתניתין, אבל ר' יוחנן הורה להלכה שעור זה אינו מטמא.
 וכן עור בית הפרסות – לרב, בית הפרסות ממש ולר' חנינא, רכובה הנמכרת עם הראש; עור בית הבושת; עור השליל – מטמאים כבשרם. ולר' יוחנן, להלכה אינם מטמאים.
 עור שתחת האליה – כבשר.

ב. עור האנקה, והכח, והלטאה, והחומט – מטמאים כבשרם. ולפי מה ששנה רב, הוא הדין עור התנשמת. (התנשמת – לרבות עורותיהם כבשרם. ודוקא אלו המנויים בסמוך, ולא הקודמים להם בכתוב, החולד העכבר והצב, למינחו – הפסיק ביניהם). ולתנא דידן, התנשמת אין עורה כבשרה, שאין עורה רך כבשר. ר' יהודה אומר: גם הלטאה עורה קשה וחלוק מבשרה, כחולדה. ר' יוחנן בן נורי אומר: שמונה שרצים שבתורה – עורותיהם חלוקים מבשרם ואינם מטמאים.

ג. עור האדם – מטמא כבשרו. ללשנא קמא דעולא: דבר תורה הוא טהור, אלא שחכמים גזרו עליו טומאה, שמא יעשה אדם עורות אביו ואמו שטיחים. וללשנא בתרא: מהתורה העור טמא כבשר. וכן הלכה. ואם עיבדו – טמא מדרבנן, משום הגזרה.

ד. עורות עבודים, שהילך בהם כדי עיבוד (עיבוד קצת. רש"י), שהוא ארבעה מילין – אינם מקבלים טומאה (מלבד עור האדם, כאמור). ואם טלאם לקופתו, שעשה בהם מעשה לבטלם – אפילו לא הילך, שוב אינם מטמאים.

דפים קכג – קכד

קצב. א. עור באמצע מהלך הפשטו – האם הוא מכניס טומאה לבשר, כאשר נגע בו טמא, או מוציא טומאה מן הנבלה לטהרות שנגע בהם?

ב. מהו הגודל הנצרך לקרע הטלית, כדי להוציאה מידי טומאתה?

ג. מהו גודל הקרע בעור, הנצרך להוציאו מידי טומאתו?

ד. תנור – מהו שיעורו המנימלי לקבלת טומאה בתחילת עשייתו? מהו שיעור השבירה הנצרך כדי לטהרו, או כדי שלא יהא ראוי לקבל טומאה?

א. המפשיט עור בהמה או חיה, דקה או גסה – החלק שעדיין לא הופשט, הריהו מכניס ומוציא את הטומאה, וכן מצטרף להשלים שיעור, כדין 'שומר'.

החלק המופשט – כאשר מפשיט באופן שהעור פשוט, כגון לצורך שטיח – אם הפשיט עד כדי אחיזה, דהיינו טפח כפול (ולא 'עד' בכלל. רמב"ם; הר' יעקב מאורליינש. עתוס') – טמא. (לרש"י, מדין 'יד', שמשמש לצורך המשך ההפשט. (או לטלטול הבשר. עתוס'). ותוס' הוכיחו שדינו כ'שומר', כיון שנשחב חיבור לעור שעל הבשר).